

УДК 371.671

ЦІЛІ І ЗАВДАННЯ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ ДО ЖИТТЯ І ПРАЦІ У ШКІЛЬНІЙ ДОКУМЕНТАЦІЇ ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСІ (1919 – 1939 рр.)

Кевпанич Маріанна Миколаївна

м.Ужгород

Значну роль у здійсненні системи освіти в Україні відіграють проблеми підходу до впровадження методів організації навчання і виховання, які здатні розвивати науково-методологічну пошуковість, педагогічне новаторство; сприяють підготовці молоді до життя в процесі формування рис, які в подальшому знайдуть своє втілення у системі соціальних ролей: громадянина, трудівника, сім'янина. У статті розкриваються цілі і завдання шкільної документації Підкарпатської Русі (1919 – 1939) у підготовці молоді до життя і праці. У подальших дослідженнях аналізуватимуться психологічні основи підготовки молоді до життя і праці у школах Підкарпатської Русі 1919 – 1939 років.

Ключові слова: учнівська молодь, підготовка до життя і праці, шкільна документація, Підкарпатська Русь.

Проблема підготовки молоді до життя і праці ніколи не втрачає своєї актуальності. Вже віддавна суспільний розвиток пов'язувався із спроможністю соціальних інститутів (в яких головне місце посідає школа) організувати передачу досвіду попередніх поколінь наступним. В контексті такої загальної суспільної мети, проблема готовності молоді до сприйняття, використання та вироблення нового досвіду є однією з центральних. У зв'язку з цим головне завдання суспільного виховання, насамперед школи, якраз і полягає у підготовці молоді до життя і праці.

В сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства до цієї вимоги додається ще й потреба у формуванні готовності молоді до життя і праці в швидко змінних і не прогнозованих обставинах суспільного прогресу. Цей виклик передбачає пошук нових підходів до організації передачі досвіду попередніх поколінь, що спонукає дослідників, крім іншого, до нового прочитання сторінок історії освіти і школи.

Питання розвитку освіти і школи Закарпаття 20-30 років ХХ століття неодноразово привертало увагу дослідників. Цей відносно короткий час у історії краю став цінною скарбницею, що надихає на творчі злети сучасних педагогів, як науковців, так і практиків.

У суспільних умовах реформування освіти, що здійснюється на принципах, визначених Законом України "Про загальну середню освіту", виникає необхідність нових якісних змін у галузі освіти, обґрунтування мети, змісту, методів навчання і виховання, які сприяли б формуванню соціально активної особистості. Зміна ідеології освіти і, відповідно, її мети щодо розвитку особистості учня ставить перед суспільством проблему історико-педагогічного дослідження розвитку сучасної школи. Аналізуючи тенденції розвитку системи освіти Закарпаття в період перебування в складі Чехословаччини (1919-1939 р.р.), створюють передумови вдосконалення змісту освіти на сучасному етапі розвитку.

Основні етапи розвитку шкільної освіти й педагогічної думки на західноукраїнських землях досліджували українські педагоги: Л.Вовк, С.Золотухіна, А.Ігнат, Д.Герцюк, М.Євтух, Т.Завгородня, Н.Дем'яненко, В.Кемінь, М.Коваль, І.Курляк, Н.Калениченко, В.Кравець, С.Лаба, Б.Мітюров, І.Руснак, В.Смаль, В.Майборода, Ф.Науменко, В.Сагарда, О.Сухомлинська, М.Стельмахович, М.Чепіль, Б.Ступарик, М.Ярмаченко та ін.

Питання розвитку освіти на Закарпатті у різні історичні періоди розглядали науковці краю В.Гомонай, О.Бенца, В.Россул, М.Коваль, М.Кляч, М.Кухта, О.Машталер, І.Небесник, О.Пилип, М.Ричалка, Г.Розлуцька, Е.Русинко, В.Туряниця, О.Фізеші, В.Химинець, А.Чума та ін.

Особливу роль в процесі становлення і розвитку націо-

нальної свідомості в Закарпатті у 1919 – 1939 роках відіграли такі прогресивні педагоги та освітньо-культурні діячі, як А.Волошин, О.Маркуш, В.Бірчак, А.Алишківич, П.Лінтур, І.Панькевич, А.Штефан, Л.Гайдукевич та ін., які виступали за ідеали народної педагогіки.

Наявність досить значної кількості досліджень про шкільну освіту на Закарпатті освітніми діячами різних напрямків та ідеологій лише підкреслює важливість досліджуваної теми. Оскільки питання підготовки учнівської молоді до життя і праці не було предметом окремого аналізу, то це і обумовило актуальність розглядуваної нами проблеми.

Мета роботи полягала у вивченні цілей і завдань підготовки учнів до життя і праці, відображених у шкільній документації Підкарпатської Русі 1919 – 1939 років, що дає нам можливість з'ясувати загальні тенденції розвитку системи підготовки молоді до трудової діяльності.

Утворення Чехословацької Республіки в кінці жовтня 1918 року і включення Закарпаття до її складу під офіційною назвою "Підкарпатська Русь" у вересні 1919 року створило якісно нові умови для розвитку освіти і культури. Згідно з Конституцією Чехословацької Республіки 1920 року Закарпаття (Підкарпатська Русь) отримало власний парламент, до компетенції якого належали питання мови, шкільництва та релігійних вірувань. Для вирішення освітніх проблем в Ужгороді було створено Крайовий шкільний реферат на правах відділу Міністерства шкільництва і народної освіти [13, с.3].

Спираючись на досягнення світової педагогічної науки, у роки діяльності національних урядів, проходили значні зміни у сфері освітнього будівництва. Становище шкільної освіти на Закарпатті регулював Малий шкільний закон від 13 липня 1922 року, який встановлював нормативи діяльності навчальних закладів та був спрямований на виховання молодого покоління [8].

На першому учительському конгресі у квітні 1920 року в Ужгороді була визначена концепція змісту освіти в усіх типах шкіл Підкарпатської Русі. А.Алишківич зазначав, що школа "мусить бути збудована на демократичних принципах, а зміст шкільної освіти має бути підпорядкований національно-державному вихованню в такій мірі, щоб виховувати добрих, чесних горожан-патріотів, які будуть всім серцем любити свій рідний народ і свою землю" [1, с.5]. Тому головним завданням був пошук нових підходів до виховання з урахуванням духовних потреб дитини, її природних і інтелектуальних можливостей. Основною цілю – "душа дитини" з її потребами, вподобаннями, можливостями. Педагоги, підкреслював Л.Гайдукевич, вже з раннього дитинства "із тисячі вроджених добрих і злих її прикмет мають розбудити в дитини любов і пошану до ближніх, пристосувати її до самостійності, скерувати вироблення всебічної практичності в майбутньому суспільному житті" [3, с. 108].

Після введення шкільної реформи уряд Чехословацької Республіки намагався впорядкувати навчальний процес в школах Підкарпатської Русі. Було розроблено методичний збірник "Нормальних учених основ для народних (початкових) шкіл" для вчителів, в якому визначалася загальна мета виховання, яка ставила перед школою завдання "не лише механічно поняття групувати, але дати ученика основи трудового способу (методу), щоб ученики в житті могли даліше учитися и образоватися". Одночасно акцентувалася увага на підготовці молоді до самостійного життя і праці [9, с.51].

Програми та навчальні плани для всіх типів шкіл були складені згідно програм для чехословацьких шкіл, із врахуванням мовних особливостей Підкарпатської Русі [6, с.102-

103]. Зміст навчального матеріалу повинен забезпечувати нерозривний зв'язок навчання із практичними потребами життя, із оточуючим середовищем, ґрунтуватися на національно-естетичній основі, відображати специфіку й особливості історичних, соціально-політичних, природно-географічних, господарсько-побутових, культурних, релігійних аспектів життя народу.

“Нормальні учебні основи для народних шкіл” для всіх типів народних шкіл на Підкарпатській Русі, виданий шкільним рефератом і розісланий всім народним школам для вчителів, котрі зобов'язані були застосувати його до місцевих обставин і виробити на основі нього місцевий “подробний учебний план”. Для горожанських шкіл та гімназій навчальний план мав також багато спільного із програмою для народних шкіл.

Навчальний план складався з пояснювальної записки та основної частини. Пояснювальна записка розкривала мету та структуру викладання предмету, а основна частина пропонувала навчальний матеріал, розподілений за роками навчання (класами) [10, с. 25].

Важливими в змісті освіти були предмети гуманітарного циклу: релігія, крайові мови (чеська, українська, латинська, російська, німецька, французька), історія та природничо-математичного циклу: математика, землепис (географія), природопис, хімія, фізика, нарисна геометрія, малювання, пропедевтика філософії, краснопис, гімнастика, співи. Для вивчення української мови відводилися чотири години на тиждень, чеської – три години. У старших класах вивчали господарство, домоводство для дівчат. Ці предмети мали практичне значення. Проводилися лабораторні заняття, екскурсії, гурткова робота. Застарілі методи навчання змінили на нові методики, в яких важливе місце належало наочності, “живому” спілкуванню учнів, практичному застосуванню набутих знань та умінь, спостереженню, ілюстрації, дослідям, демонстраційному експерименту, лабораторним роботам тощо. Для забезпечення навчального процесу більшість освітніх навчальних закладів мали належне матеріально-технічне забезпечення (обладнані приладами і наочними посібниками кабінети, бібліотеки для вчителів та учнів тощо). Завдяки реалізації принципів наочності, доступності, зв'язку навчання з життям забезпечувалася належна підготовка учнів.

Термін навчання тривав вісім років. До кола початкової науки входило вивчення горожанської науки і виховання, малювання, ручні предмети і предмети науки. На нижчому ступені початкова наука “стала основою загального виховання” [10, с.39]. Матеріал розподілявся за роками навчання: 1 клас – родинний дім, життя сім'ї, школа, життя в школі, община, порядок у ній, заняття людей, чемність, ввічливість, чистота, порядок та ін.; 2 клас – докладніше матеріал 1 класу, а також: село, околиця, городи, сади, ниви, поле, ліс, пасовисько та ін. Предметні науки починали вивчатися на середньому ступені народної школи. До них належало краєзнавство, землепис (географія), історія, природопис і фізика. Основну роль у навчанні 3-5 років відводилося краєзнавству. На його уроках вивчалось Закарпаття в загальному контексті Чехословацької Республіки; елементи виробничо-економічних, правознавчих, історико-культурних відомостей із життя рідного краю і Чехословацької республіки; назви сусідніх держав. На уроках з краєзнавства учні здобували ще знання з гігієни, астрономії [7, с. 103].

Література та джерела

1. Алиськевич А. Типи шкіл. Якої школи нам треба /А.Алиськевич // Учитель. – Ужгород, 1920.– Ч. 1. – С.1-5
2. Волошин А. Методика народно-шкільного навчання (На правах рукопису) /Августин Волошин – Ужгород, 1935. – 113 с.
3. Гайдукевич Л. Добрі і злі свойства виховуючого / Л.Гайдукевич// Учитель. – 1927. – Ч. 3. – С.107-109
4. Гайдукевич Л. Моральне виховання / Л.Гайдукевич // Учитель. – 1926. – Ч.4-6. – С.79-90
5. Грицяк М. Соціальний інстинкт / М.Грицяк // Учитель. – 1931. – Ч. 9. – С.188-190
6. Клима В. Школьное діло и просвещение на Подкарпатской Руси / В.Клима // Подкарпатская Русь за годы 1919 – 1936. – Ужгород, 1936. – С. 101-105.
7. Лизак І. Руководство для учительства народных школ на Подкарпатской Руси/ І.Лизак – Ужгород: Книгопечатня оо. Василян, 1933.

Предмети скеровували інстинкти, прищеплювали учням правильні звички і відсіювали погані, давали чіткі поняття, удосконалювали бесіду і здібності. Завданням вивчення шкільних предметів було “пізнання людини, природи і суспільства, розвиток духовності учня для виконання в подальшому ним суспільних завдань. Метою предметних наук було подати учням предметну основу для формування світогляду і пристосованості до життя” [10, с.40-42]. Беручи за основу навчання, засобами кожного предмета, необхідно було також здійснювати “моральне виховання учнів, послідовно від найнищих до найвищих класів на кожному уроці” [4, с.79].

А.Волошин, розробляючи методику народно-шкільного навчання, приділяє увагу розробці навчальних планів і програм, у яких особливе місце відводив навчанню та вихованню [2]. Змісту навчання полягав в залученні молоді до загальнолюдських цінностей і цінностей національного буття, визначенні системи наукових знань про природу і суспільство, людське мислення, творчу діяльність, світоглядних, моральних, естетичних ідей та відповідної поведінки, якими повинен оволодіти учень в процесі навчання.

На думку В.Увальського, у вихованні важливе місце посідають навчальні предмети, які в суспільному житті найбільш вагомі і потрібні для вирішення життєвих труднощів [12, с.93]. Тому педагогічна вимога щодо змісту освіти полягала в досягненні основної мети виховання, яка тісно пов'язана з поглядами та призначеннями людини.

Великого значення виховання учнів, готових до життя в суспільстві, надавав і педагог М.Грицяк. У статті “Соціальний інстинкт” він розвиває думку, що в школі закладається основа подальшого суспільного життя [5, с.189]. Школа може допомогти учням правильно зрозуміти життя. Вона модель суспільства, суспільного життя. Її вплив повинен допомагати по-новому осмислити знайомі життєві завдання, побачити нові завдання та оволодіти засобами їх вирішення. Навчити учнів самостійно розкривати, розвивати та реалізовувати свій життєвий потенціал.

Вироблення методичного підходу підготовки учнівської молоді до життя і праці в навчанні, вихованні, відтворенні ними знань, засвоєнні умінь і навичок, розвитку творчих здібностей до реального життя в кінцевому результаті знайде позитивне відображення в їх життєвому досвіді.

Здійснене нами дослідження шкільної документації Підкарпатської Русі засвідчило, що можливості розвитку учнівської молоді у підготовці до життя закладені у змісті і організації життєдіяльності школярів:

- поєднання навчання і виховання в єдиному педагогічному процесі;
- визначення і удосконалення методів підготовки молоді до життя і праці;
- поєднання навчання учнів з суспільно-корисною продуктивною працею, здібностями і потребами;
- розкриття педагогічної суті прогресивних форм зв'язку школи з життям;
- вплив суспільства на підрастаюче покоління і процес організації життя учнівської молоді;
- визначення ролі праці і її вплив на духовне життя учнівської молоді.

У подальших дослідженнях аналізуватимуться психологічні основи підготовки молоді до життя і праці у школах Підкарпатської Русі.

- 123 с.
8. Малий школьний законъ на Чехахъ // Учитель. – 1921. – Ч. 6. – С.91-96
 9. Нормальні учебні основи для народних (початкових) шкіл // Урядовий вісник. – Ужгород, 1934. – Ч. 4-5. – С.49-140
 10. Розпорядження Міністерства Школярництва і Народної освіти з дня 6. Мая 1930. Чис. 47. 415 – 1, котрим упорядковуються нормальні учебні основи для народних шкіл // Урядовий вісник школьного реферату кураєвого уряду Подкарпатської Русі. Прилога "Учителя". – 1930. – Ч. 8. – Ужгород. – 1930. – Ч. 8. – С.25-200
 11. Химинець В.В. Освіта Закарпаття: монографія /В.В. Химинець, П.П.Стрічик, Б.М.Качур, М.І.Талапканич. – Ужгород: "Карпати"; Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2009. – 464 с.
 12. Увальський В. Розвиток індивідуальних і соціальних почуттів та виховання/ В.Увальський // Подкарпатська Русь. – 1928. – Ч. 2. – С.91-97
 13. Pesnaj. Skolstvi na Podkarpatske Rusi v pritomnosti. – Stan nakladatelstvi v Praze, 1933. – 51 s.

Значительную роль в осуществлении системы образования в Украине играют проблемы подхода к внедрению методов организации образования и воспитания, которые способны развивать научно-металогический поиск, педагогическое новаторство: способствуют подготовке молодежи к жизни в процессе формирования черт, которые в дальнейшем найдут своё воплощение в системе социальных ролей: гражданина, труженика, семьянина. В статье раскрываются цели и задания школах Подкарпатской Руси (1919 - 1939 годов) в подготовке молодежи к жизни и труду. В дальнейших исследованиях анализируются психологические основы подготовки молодежи к жизни и труду в школьной документации Подкарпатской Руси 1919 – 1939 годов.

Ключевые слова: учащаяся молодежь, подготовка к жизни и труду, школьная документация, Подкарпатская Русь.

Problems to approach the introduction of methods of educational organization capable to develop scientific and metalogical search, pedagogical innovation play the significant role in implementation of educational system in Ukraine. These are: to promote preparation of youth for life in the course of formation of characteristics which find further implementation in the system of social roles: citizen, worker, married couple. The development of methodical approach to preparing of pupils for the living and working, development of creative skills to real life eventually find a positive reflection of their life experience. In the article the author has considered the purposes and tasks of school of Subcarpathian Russia (1919 – 1939) in the preparation of youth for life and work. In subsequent studies psychological bases of preparation of youth for life and work in school documentation of Subcarpathian Russia of 1919 - 1939 have been analyzed. Educational requirements for the content of education have been to achieve the main goal of education, which was closely linked with those of human views and appointment.

Key words: pupils, preparation for life and work, school documentation, Subcarpathian Russia.

УДК [316.614-057.87:374] "20"

ПОЗАШКІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

Хващевська Ольга Олександрівна

м.Слов'янськ

У статті розглянуто позашкільну діяльність як засіб соціалізації учнів, охарактеризовано основні форми позашкільної діяльності, які сприяли успішній соціалізації учнів сільської місцевості у другій половині ХХ століття. Розкрито зміст та основні напрямки позакласної та позашкільної роботи, які сприяють: входженню учнів у соціум, присвоєнню культурних цінностей, розвитку особистісних якостей та формуванню моральності. Клубні та гурткові заняття, суспільно-корисна робота, участь у суспільно-політичному житті, розумний відпочинок, взаємодія з дорослими стимулювали природний саморозвиток особистості учнів, вміння «вписуватися» в навколишнє соціальне середовище, спілкуватися поза школою, співвідносити свої дії і вчинки з суспільними інтересами, таке розмаїття можливостей позашкільної діяльності було джерелом і засобом соціалізації учнів.

Ключові слова: соціалізація, учень, позакласна робота, позашкільна робота, позашкільна діяльність.

Постановка проблеми. Соціалізація учнів являє собою складний безперервний процес, при якому, з одного боку, потреби окремо взятої особи адаптуються до потреб громадських, але ця адаптація не носить пасивний характер, що приводить до конформізму. З іншого, суспільство формує норми моралі і поведінки, педагогічно доцільних форм відносин між людьми у сім'ї, у школі, у позашкільних закладах, в інших оточуючих людину соціальних середовищах.

Важливим стимулом для творчого розвитку дітей, підлітків і юнацтва, розквіту їх здібностей, розширення діапазону інтересів, гуманізації думок, почуттів і вчинків, творчої активності є позашкільна діяльність. Як показує практика, організація діяльності учнів у позашкільній роботі, при відносно низькій культурі її використання не тільки не приносить очікуваного відновлення втрачених сил, розквіту творчих здібностей тощо, а навпаки перетворюється в криміногенний фактор суспільства.

Тому, важливо вивчити особливості позашкільної діяльності як засобу соціалізації учнів сільської місцевості (другої половини ХХ століття) і виявити позитивні сторони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність і різноманітні проблеми соціалізації досліджували Н.Голованова, А.Мудрик, В.Москаленко, Б.Паригін(загальна теорія соціалізації); Ю.Богінська, Б.Вульф, Н.Заверико, В.Іванов, О.Малахова, Е.Маньковська (соціалізація школярів); Л.Боса (соціалізація української молоді кінця ХІХ – початку ХХІ ст.); О.Василенко, А.Малько (соціально-педагогічна діяльність у закладах освіти); Н.Головін, Н.Дембицька, В.Зінчук, Н.Ісхакова, Ю.Загородній, В.Курило, С.Савченко, (політична соціалізація); Л.Дябел, Г.Овчаренко, С.Савченко (соціалізація студентів і молоді) й ін..

Мета статті – визначити сутність позашкільної діяльності як засобу соціалізації учнів сільської місцевості (друга половина ХХ століття).

Виклад основного матеріалу. Соціалізація особистості є одним з основоположних соціальних процесів, що забезпечує існування людини в суспільстві та передбачає процес засвоєння певної системи знань, норм і цінностей, які дозволяють їй функціонувати як повноправний член суспільства [4].

В якості засобу соціалізації учнів у другій половині ХХ століття використовувалась позашкільна діяльність. Позакласна та позашкільна робота розширювала кругозір учнів, сприяла їхньому інтелектуальному, моральному, фізичному розвитку, а найголовніше – вирішувала завдання соціалізації.

Форми такої діяльності були різноманітними: клубна робота, вечори, присвячені знаменним датам, лекції та бесіди на суспільно-політичні, наукові, правові, етичні теми; краєзнавчі гуртки, клуби інтернаціональної дружби, екскурсії в колгоспи, в заклади культури та інші. Вся ця робота проводилася на добровільних засадах. Учні вільно вибирали ті чи інші види занять. Зміст і форми занять залежали головним чином від інтересів і запитів учнів. Загалом переважали самостійні заняття.

Безсумнівним внеском у педагогічну науку стала робота в 60-80-ті роки «Зразкового змісту виховання школярів» – рекомендацій щодо організації системи виховної роботи загальноосвітньої школи. У створенні рекомендацій наприкінці ХХ століття брали участь наукові співробітники інституту загальних проблем виховання АПН СРСР під керівництвом І.С.Мар'єнко.

Рекомендації включали орієнтовні види діяльності й занять учнів у позанавчальний час, які сприяли їхній соціалізації: вивчення законів держави, участь у громадському житті школи, села, заняття в гуртках, суспільно корисна праця, самообслуговування, охорона народного надбання, зустрічі на виробництві з передовиками праці, представниками масових робітничих професій, оволодіння нормами і правилами культури спілкування з людьми та ін. [3].

Однією з форм організації позашкільної діяльності дітей були клубні організації. Умовами успіху соціалізації учнів сільської місцевості у цих організаціях мали добровільний характер їхніх об'єднань, наявність самоврядування, суспільно значимий характер діяльності їхніх членів. Це знайшло підтвердження в досвіді й експериментальних дослідженнях. В.Ісаєнко, встановила, що діяльність ініціативних клубних об'єднань, яка сприяє соціалізації їхніх членів, повинна задовольняти наступні вимоги:

- добровільний характер діяльності у вільний від занять час;
- наявність інтересу до певного виду діяльності;
- злиття особистого та суспільно значимого інтересу, включення кожного учасника в процес діяльності;
- ігровий характер занять;
- розвинена форма самоврядування;
- відносно вільний склад групи при її організаційному оформленні;
- самостійність у накопиченні соціального досвіду [1, с.12-13].

У числі тих клубних об'єднань школярів, які найбільш сприяють їх соціалізації, В.Ісаєнко називала суспільно-політичні, природничо-наукові, художні, краєзнавчі, історичні та ін.. Головне, підкреслювала вона, в їхній основі повинна бути соціально значуща діяльність. Вона розвиває соціальну активність кожного члена клубного об'єднання та колективну активність всіх його учасників.

Схожий висновок, щодо позашкільної діяльності, зроблений Т. Поздняковою: «Робота гуртків, студій, колективів, аматорських об'єднань дитячого сектора клубу тоді набуває дійсної педагогічний сенс, коли у свідомості школяра має соціальну цінність. Іншими словами, ця робота повинна носити не замкнутий характер, а бути спрямованою на «віддачу» [2]. Відтак, Т. Позднякова показала, що педагогам необхідно спиратися на природну потребу дітей і молоді в самоствердженні, відкривати їм суспільну значущість їх діяльності та допомагати усвідомлювати цінність власної особистості, виробляти в учнів готовність діяти в широкій сфері відносин дійсності на основі активної життєвої позиції поза рамками контролю клубного колективу.

Однією з поширених форм колективної діяльності учнів

загальноосвітніх навчальних закладів у позакласному середовищі були політичні інформації. Вони сприяли розвитку політичної свідомості та громадянськості дітей, їхньої готовності та вмінню відстоювати свої ідеали, переконання. Постійна участь в організації та проведенні політінформацій в класі зв'язувалося соціалізацією учнів на всіх трьох етапах, особливо допомагало індивідуалізації особистості та її інтеграції в колективі. Соціалізація зумовлювала формування у майбутнього громадянина почуття причетності до справ і подій в країні, робила учня співучасником, тієї чи інші проблеми, далеко за межами колективу класу, школи, сім'ї.

Дослідники Л.Спирін та П.Конанихін відзначали, що політінформація, як форма позакласної роботи, була спрямована на розвиток політичної свідомості молоді, вироблення готовності та вміння переконливо відстоювати комуністичні ідеали, відстоювати високоморальну поведінку, рішуче боротися з буржуазною пропагандою. Для цього, запевняли вчені, на політінформації повинні були готуватися всі учні, так як тільки в творчій роботі по підбору фактів, їх аналізу, порівняння, систематизації, узагальненню формувалися знання про закономірності явищ суспільного життя. [5; 6, с.118-122].

Відтак, не звертаючи увагу на комуністичну ідейну спрямованість політінформації в школах, слід зазначити, що розглянута форма соціалізації учнів була результативною, оскільки вона відображала та зміцнювала зв'язок школи з життям, допомагала вихованню юної зміни в душі громадянськості, патріотизму, сприяла самореалізації особистості, її самовизначенню в актуальному житті та на перспективу.

Формою позашкільної діяльності, яка успішно сприяла соціалізації учнів, були клуби інтернаціональної дружби. Більшість членів таких клубів, зазвичай, становили школярі випускних класів. Вони працювали в різних секціях: листування, перекладачів, оформлювачів, лекторів, філателістів. Діти вели листування з друзями союзних республік та інших країн. Зокрема, листування дозволяло повніше познайомитися з життям за кордоном, з діяльністю молодіжних (скаутських, спортивних, профорієнтаційних) організацій. Отримана кореспонденція використовувалася при підготовці позакласних заходів у рамках клубного та класних колективів.

Значну роль діяльність клубу відігравала у розвитку дружби школярів зі своїми однолітками з союзних республік. Вони збирали матеріали про природу, побут, культуру, господарство різних радянських республік. Клуб виховував у своїх вихованців почуття інтернаціоналізму, готовність допомагати людям інших країн у разі стихійного лиха, політичних катаклізмів і т. д. Клубні заходи були різноманітні: зустрічі з гостями з братніх республік, вечори, дні та тижні дружби з різними народами й країнами, лінійки, форуми, конференції, випуск інформаційних бюлетенів та оформлення тематичних стендів, вікторини й олімпіади, фестивалі. Все це формувало активну життєву позицію учнів, дозволяло їм виступати в різних соціальних ролях, розвивало ініціативу та наполегливість у виконанні суспільно-політичних доручень, розширювали коло спілкування дітей, що сприяло соціалізації особистості.

Серед форм роботи, які впливали на рівень соціалізованості учнів, слід назвати школи молодого лектора. У сільських школах слухачами лекцій були не тільки учні, але й трудівники колгоспів або радгоспів, робоча молодь. Члени лекторських груп розширювали та поглиблювали свої знання, виробляли у себе відповідальність за доручену справу, оволодівали організаторськими навичками, методами спілкування з аудиторією. Разом з дорослими школярі організовували лекції, бесіди. В результаті вони накопичували досвід співпраці з людьми різного віку та соціального положення, оволодівали певним колом норм соціального життя. Все це мало важливе значення для соціалізації учнів.

Розповсюдженою та ефективною формою роботи, що

сприяла соціалізації учнів були об'єднання, що створювалися та функціонували у позашкільному середовищі, за місцем проживання учнів: спортивні секції, гуртки за інтересами, комсомольські педагогічні загони та багато інших. Їхньою особливістю було те, що в більшості випадків вони об'єднували дітей різного віку, учнів різних шкіл, часом – молодих робітників. Це створювало сприятливі умови для організації різноманітних видів діяльності й занять, які сприяли соціалізації: трудової, суспільно-політичної, художньої, пізнавальної, спортивної, багато з яких в школі були представлені недостатньо. При цьому були можливості для здійснення дитячого самоврядування у різних його формах і наповнення всієї роботи суспільно корисним змістом.

Заслугує уваги накопичений у другій половині ХХ століття досвід організації дозвілля сільських школярів та використання його з метою соціалізації особистості. Специфіка умов такої роботи, визначалася низкою об'єктивних факторів, які чинили свій вплив на процес соціалізації учнів: віддаленість від великих науково-методичних і культурних центрів, велика територіальна роз'єднаність населених пунктів шкільного мікрорайону, традиції сільської громади, відкритість спілкування. В цих умовах дозвілля учнів, всієї позашкільної роботи було пов'язане з подоланням багатьох труднощів, які вимагали від учительського колективу додаткових витрат часу та сил. Ці труднощі виражалися в роботі по забезпеченню своєчасного відвідування дітьми позакласних занять, в малій кількості позашкільних закладів, недостатній увазі з боку районних та обласних відділів народної освіти. У той же час, слід підкреслити, що умови для дозвілля учнів, розвитку позакласної і позашкільної роботи у плані соціалізації сільського учня мали деякі позитивні сторони. Виробництво відкривало великі можливості не тільки для формування системи глибоких, усвідомлених і конкретних знань про наукові основи найважливіших галузей високомеханізованого народного господарства, але і для систематичного залучення учнів до середньої участі в продуктивній праці. Жива природа в її різноманітті, будучи в умовах сільської школи постійним компонентом навчально-виховного процесу, виступала важливим джерелом формування в учнів естетичних почуттів, любові до рідного краю, готовності до активної творчої роботи його перетворення. У школярів була об'єктивна можливість проявляти свою соціальну активність у природоохоронній роботі.

Однією з форм позашкільної діяльності в умовах сільської школи були гуртки юнатів. Вони об'єднували любителів природи. Діти проводили експериментальну роботу, для багатьох з них в цих гуртках починався шлях у професію, пов'язану з працею в селі. Щорічно члени юнатських гуртків влаштовували свята врожаю, дні птахів, тижні лісу. До свята врожаю готувалися виставки вирощених школярами овочів, квітів, фруктів. В урочистостях приймали участь представники радгоспів, колгоспів, батьки. Дорослі давали оцінку результатам праці учнів, вручали грамоти, цінні подарунки. Діти здійснювали екскурсії в природу, в майстерні, на тваринницькі ферми радгоспу, колгоспу, на підприємства та установи. Екскурсії розширювали знання дітей про навколишнє виробництво, рідний край, людей праці, в кінцевому підсумку – збагачували життєвий досвід дітей, орієнтували на вибір предмета майбутньої трудової діяльності.

Висновки. Таким чином, позашкільна діяльність збагачувала особистий соціальний досвід школярів і досвід їх колективної взаємодії, досвід взаємодії з дорослими в процесі різнобічної діяльності. Успіх соціалізації досягався в процесі включення учнів у діяльність творчого характеру, стимулюванням природного саморозвитку особистості дітей. Освоєння суспільно значущих цінностей і норм поведінки в цій роботі виступало як елемент цілеспрямованої соціалізації учнів. Розвиток соціально орієнтованих елементів індивідуальності учнів у процесі позакласної, позашкільної роботи включало вироблення навичок колек-

тивної життєдіяльності в учнів: соціальної адаптації, вміння спілкуватися з оточуючими людьми, співвідносити свої дії і адаптуватися в навколишньому соціальному середовищі, вчинки з вимогами клубної організації.

Література та джерела

1. Исаенко В.П. Детские объединения в клубах / В.П.Исаенко. – М.: Сов. Россия, 1987. – 240 с.
2. Позднякова Т.С. Нравственное воспитание подростков в процессе внешкольной работы // Свободное время и нравственное воспитание: Всесоюзная научно-практическая конференция. Москва, апрель 1979 год. – М: Знание, 1979. – С.194-205
3. Примерное содержание воспитания школьников: Рекомендации по организации системы воспитательной работы общеобразовательной школы. / Под ред. И.С.Марьенко. – М.: Просвещение, 1976. – 143 с.
4. Соціалізація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://uk.wikipedia.org/wiki>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
5. Спириин Л.Ф. Идеино-политическое воспитание школьников / Л.Ф.Спириин, П.В.Конаныхин. – М.: Просвещение, 1982. – 190 с.
6. Спириин Л.Ф. Общественно-политическое воспитание учащихся / Л.Ф.Спириин, П.В.Конаныхин. – М., 1974. – 238 с.

В статье проанализирована внешкольная деятельность как средство социализации учащихся, охарактеризованы основные формы внешкольной деятельности, которые способствовали успешной социализации учащихся сельской местности во второй половине XX века. Раскрыто содержание и основные направления внеклассной и внешкольной работы, способствующие: вхождению учащихся в социум, присвоению культурных ценностей, развитию личностных качеств и формированию нравственности. Занятия в клубах и кружках, общественно-полезная работа, участие в общественно-политической жизни, разумный отдых, взаимодействие с взрослыми стимулировали естественное саморазвитие личности учащихся, умение «вписываться» в окружающую социальную среду, общаться вне школы, соотносить свои действия и поступки с общественными интересами, – такое разнообразие возможностей внешкольной деятельности было источником и средством социализации учащихся.

Ключевые слова: социализация, ученик, внеклассная работа, внешкольная работа, внешкольная деятельность.

The article considers extracurricular activities as a means of socialization of students in rural areas, the main form of extracurricular activities, which contributed to the successful socialization of students in rural areas in the second half of the twentieth century. Contents and main directions of extra-curricular and extracurricular activities have been disclosed that promote: entering students in the society, the appropriation of cultural values, personal development and the formation of morality. The club and club activities, community service, participation in public and political life, reasonable rest, interaction with older stimulate the natural self-development of students' personality, the ability to "fit" in the social environment, to communicate outside of school, to correlate their actions with the public interest, such a variety of opportunities for extracurricular activities have become the source and means of socialization of students. Therefore, the tasks of extracurricular activities are: consolidation, enrichment and deepening knowledge, broadening educational horizons, the formation of a scientific outlook, to develop skills of self-education; the formation of interest to various areas of science, technology, arts, sports, identification and development of individual creative abilities and inclinations.

Key words: socialization, student, extracurricular work, school work, extra-curricular activities.